

A woman with dark, curly hair, wearing a bright red leather jacket, is shown in a close-up profile view. She is looking slightly to the right with a neutral expression. The background is a blurred view of a brick church tower with a clock face, set against a clear blue sky.

Tine De Moor: "Een coöperatie draait bij de gratie van participatie. Het engagement levert iets op voor jezelf en voor de gemeenschap. Dat is reciprociteit. Voor de langere termijn is het belangrijk dat het collectief institutionaliseert."

Een filmpje van dit interview kunt u op www.vvsg.be bekijken.

‘Er zit veel kracht in de samenleving.’

Naast PPS ook PCS: publiek-collectieve samenwerking

Tine De Moor heft een frisse wervelwind van woorden aan in de koffiebar van het Gentse Sint-Pietersstation. De Moor woont in Gent maar is hoogleraar aan de Utrechtse universiteit. Begijnen zijn haar favoriete onderwerp, maar de geschiedenis van de coöperaties en de vroegere gemene gronden domineert toch haar agenda. Ter voorbereiding van de Trefdag op 16 oktober bekijken we hoe burgers de samenleving mee vorm kunnen geven, met de lessen die we kunnen trekken uit Nederlandse voorbeelden.

TEKST MARLIES VAN BOUWEL BEELD STEFAN DEWICKERE

Volgens Tine De Moor is het in ons aller belang goed naar Nederland te kijken, naar wat er zich vandaag in positieve zin ontwikkelt maar ook naar wat er in sommige domeinen van de publieke sector fout gelopen is. Al ruim tien jaar wordt de zorg er geprivatiseerd, maar in de welzijnssector werkt het vrijemarktprincipe niet altijd, je verandert niet van kribbe zoals je van telecomoperator verandert. Hoewel dat lange tijd ‘vergeten’ was, bestaat naast de private markt ook nog een alternatief: het burgerinitiatief in de vorm van een vzw of coöperatie. In Nederland proberen die coöperaties recht te trekken wat scheefloopt. Maar voor Tine De Moor loopt ook het debat in Nederland op dit moment heel erg mank: ‘In de discussies gaat het dan alleen maar over vrijwilligers die het werk overnemen van de professionele dienstverlener, burgerinitiatieven die ongelijkheid zouden bevorderen en kleinschaligheid die niet zou werken.’

In een Nederlandse krant las ik dat de grens bij het lichaam lag, zo wassen vrijwilligers hun buurman niet, die taak blijft voor de professional.

‘In de praktijk gaat het daar helemaal niet om, coöperaties ontstaan om zorg, infrastructuur of energie dicht bij de burger te brengen. Iedereen kent toch de frustrerende zoektocht naar een goede energieleverancier? In Vlaanderen

is het zorgaanbod nu meer verzuild dan in Nederland, de verzorgingsstaat staat nog veel meer overeind. Een Nederlandse burger moet zich bij een privéverzekeraar aansluiten, maar zelf heb ik ook gemerkt hoe moeilijk het is om na een operatie alle bedragen waarop je recht hebt, terug te krijgen. Ik vraag me af hoe mensen het doen die minder tijd achter de boeken hebben doorgebracht. De privatisering werkt altijd op basis van een verdienmodel, maar ik heb er sterke twijfels bij of dat de oplossing is. Een bedrijf is gericht op schaalvergroting, maar zeker in de zorgsector kan een bepaalde schaalgrootte onmenselijk worden.’

Waarom zouden burgerinitiatieven dan tot meer ongelijkheid leiden?

‘Eigenlijk moet je de vraag anders stellen: kunnen burgercollectieven de nu al bestaande ongelijkheid verminderen? De verzorgingsstaat zorgde voor een herverdeling en bood meer mensen toegang maar is in de praktijk toch niet voor iedereen gelijk. De samenleving is niet zo gelijk als we in onze naïviteit wel eens veronderstellen. Qua inkomen valt het wel mee, maar wat betreft het vermogen zeker niet. De burgercollectieven zoals ze in Nederland ontstaan hoeven geen ongelijkheidseffect te hebben, maar ze zijn wel exclusief, ze vragen een engagement op basis van wederkerigheid. Je geeft geld, tijd of energie en je krijgt iets terug, dat →

Op de Trefdag van 16 oktober buigen 4000 deelnemers uit gemeente en OCMW zich over de vraag: hoe benut je maximaal de vitale krachten in bestuur en samenleving? Hoe kijk je anders en scherper naar maatschappelijke vraagstukken en nieuwe manieren van samenwerken? Hoe kom je samen met burgers, verenigingen en bedrijven tot sterke oplossingen? Meer informatie over dit niet te missen evenement volgt.

Noteer 16 oktober alvast in uw agenda!

‘Vanuit de voorbeelden in Nederland en vanuit mijn historische achtergrond zie ik vooral het belang van autonomie. Als je mensen wilt laten participeren en actief wilt laten bijdragen, bemoei je er dan niet mee.’

is exclusief, want niet iedereen mag meeprofiteren. Binnen de collectieven bestaat er doorgaans wel een streven naar participatie, consensus en gelijkheid en dat is ergens logisch want een coöperatie draait bij de gratie van participatie. Het engagement levert iets op voor jezelf en voor de gemeenschap. Dat is reciprociteit. Dat kan het beste in een relatief kleine lokale organisatie waar een zekere herkenbaarheid heerst. Voor de langere termijn is het belangrijk dat het collectief institutionaliseert, dat er duidelijke regels afgesproken worden onder de leden, en dat er door intensieve participatie voor gezorgd wordt dat iedereen zich eraan houdt.’

Hoe moeten lokale besturen met deze initiatieven omgaan?

‘Op dit moment bestaat de ultieme besparingsmaatregel in Nederland in decentralisatie, een verkapte besparing van 4 miljard euro waarbij grote delen van de uitvoering van de zorg in handen komt van de gemeenten. De nieuwe gemeentebesturen voelen zich overspoeld. Hoe moeten ze zich organiseren als ze niet de middelen krijgen die de nationale overheid had? Zullen we het in Vlaanderen ook zo ver drijven? Als je de verantwoordelijkheid krijgt, krijg je dan ook het budget?’

‘In Nederland zijn de regels voor kinderopvang strenger dan bij ons, maar de kwaliteit is niet beter. Kinderen kunnen pas op hun vierde naar school, maar voor kleinere kinderen was er weinig publiek aanbod. In 2005 werd alle kinderopvang geprivatiseerd door de Kinderopvangwet, waardoor het aanbod aan kinderopvang nu zo goed als uitsluitend in handen van een paar grote consortia ligt. Investeren in kinderopvang is in Nederland een tijdlang een vrij interessante aangelegenheid geweest, maar de voorbije acht jaar is er mede daardoor een enorme ravage aangericht in het kinderopvanglandschap, er werd zo slecht over nagedacht, dat de sector nu op imploderen staat. En dat terwijl kinderopvang zo essentieel is voor de economie en het welzijn in de samenleving! We moeten daar in Vlaanderen lessen uit trekken. Hier zijn er opvangplaatsen tekort, ook al gaan de kinderen bij ons op 2,5 jaar naar school en zijn de normen soepeler. Ik denk niet dat de oplossing in privatisering zit, dan gaat het om winstmarges en gaan de prijzen gegarandeerd omhoog terwijl opvang nu nog spectaculair goedkoop is in vergelijking met Nederland. Het is een illusie te denken dat er in een vrije markt een groter en beter aanbod komt in een sector als de kinderopvang.’

Maar hier zie je ook onthaalouders die samen beginnen te werken.

‘Ik heb het over hele grote consortia, die tientallen kinderopvangunits samen beheren. Echte opschaling zoals dat nodig is

in een vrijemarktsysteem werkt niet in deze sector. Overigens ook niet in de ouderenzorg, maar ouderen kunnen tenminste soms nog zelf aangeven wanneer de zorg die ze krijgen goed of slecht is. Kinderen kunnen dat niet en ouders veranderen niet zomaar van kribbe of school. En dus staat het vrijemarktprincipe onder druk. Ik vrees dat er over dat soort belemmeringen nog veel te weinig wordt nagedacht voor nieuwe wetgeving ingaat. Maar ook Vlaanderen botst zo stilaan op de grenzen van de verzorgingsstaat. Verandering is noodzakelijk. Maar naast het brute privatiseren kun je ook richting burgers kijken. Er bestaan al experimenten in die richting in Vlaanderen maar veel minder dan in Nederland.’

Welke vormen kunnen coöperaties aannemen?

‘Ze bestaan in alle vormen en maten, afhankelijk van het type stakeholders en de doelstellingen die zij nastreven. Er zijn bijvoorbeeld topcoöperaties: coöperaties die voor een hele reeks gelijkaardige coöperaties de administratie op zich nemen; dan zijn de vijf opvangouders met elk tien kindjes af van hun administratie en kunnen ze bijvoorbeeld ook samen luiers aankopen. Het verschil met een consortium is dat die topcoöperatie niet beslist over welke service ter plaatse wordt aangeboden; de ene heeft meer ruimte of een andere geeft enkel biologisch voedsel. Die topcoöperaties worden meer aangestuurd door behoeften dan door aanbod. Er bestaan ook multistakeholdercoöperaties, bijvoorbeeld met de lokale overheid, een ziekenfonds of de Gezinsbond die met ouders samenwerkt. Zo kan een beperkte maar voldoende schaalvergroting tot stand komen. Een lokale overheid subsidieert niet noodzakelijk, ze kan evengoed een gebouw en het onderhoud ervan ter beschikking stellen. Daarnaast zijn er ook de eenvoudige consumentencoöperaties van mensen die samen iemand aanwerven om de opvang van hun kinderen te verzorgen. Dit vergt wel veel administratie. Omdat er zoveel variaties mogelijk zijn, pleit ik ervoor om niet per se voor het private model te kiezen. De boodschap uit Nederland luidt: geloof niet dat alleen het marktdenken zaligmakend is.’

Wat zijn kritieke factoren voor een geslaagd burgerinitiatief?

‘Vanuit al die voorbeelden in Nederland en vanuit mijn historische achtergrond zie ik vooral het belang van autonomie. Als je mensen wilt laten participeren en actief wilt laten bijdragen, bemoei je er dan niet mee. Veel initiatieven bewijzen dat burgers het zelf veel beter kunnen. Je moet dus vertrouwen leggen bij de burgers voor dat welbepaalde initiatief. Ik noem dat het public collective partnership, het antidotum voor de PPS, waar niets verkeerd aan is maar waarmee de overheid

‘Het meest symptomatische van de zogenaamde participatiemaatschappij is dat je wel mag meedenken en een beetje bijsturen, maar meedoen, dat is toch een heel ander verhaal.’

zich vaak voor lange termijnen vastzet. Als je als overheid de oefening met PPS kunt doen, dan kun je het ook met PCS, publiek-collectieve samenwerking. Meestal vindt een groep mensen een voor de hele groep redelijk antwoord of een goede oplossing in de loop van een collectief proces.’

‘Een overheid moet burgers vertrouwen geven en hen bepaalde zaken laten uitvoeren. Zo wilden wij met onze straat iets doen met Wijk aan zet, we droomden van een kunstwerk op een centraal pleintje, maar dat kon niet zomaar met een buurtcomité. Bleek dat kunst in de openbare ruimte langs een ander proces moest passeren. Dat zo’n initiatief dat gedragen wordt door een hele buurt om deze redenen niet kan, dat is erg jammer.’

Geeft een wijkbudget slagkracht?

‘Een wijkbudget kan mogelijkheden creëren, net zoals een burgerbegroting. Het meest symptomatische van de zogenaamde participatiemaatschappij is dat je wel mag meedenken en een beetje bijsturen, maar meedoen, dat is toch nog een heel ander verhaal. Het heeft met bureaucratie te maken, maar toch ook met vertrouwen. Met Wijk aan zet mag je anderhalf jaar iets leuks doen, er ontstaat een netwerk en dat is heel positief maar er verandert niets in het aanbieden van de publieke diensten. In Gent gebeurt er echt heel veel, maar toch is er nog schroom om dingen bij de burgers te leggen. Voor onze geveltuintjes moesten we ingewikkelde paperassen invullen en elk jaar opnieuw een aanvraag indienen met een formulier, een foto en het aantal lengtecentimeters dat je wilt beplanten. Ik noem dat ontmoedigingsbeleid. In Utrecht krijg je een opsomming van de voorwaarden voor een geveltuintje en achteraf komen ze kijken of je je aan de voorwaarden hebt gehouden. Dat is toch een veel simpeler en logischer benadering.’

‘Een lokale overheid heeft de neiging om regels te verzinnen en daar ook sancties aan te koppelen. Maar ieder weldenkend mens weet dat het vaak onmogelijk is om alles te controleren, dan verzeil je sowieso in een politiestaat. Wat je kunt leren uit vroegere vormen van samenwerking zoals gilden en commons is dat er minder sterk werd ingezet op sanctionering dan op het bevorderen van participatie want controle kost geld, het zette kwaad bloed bij diegene die – misschien wel onterecht – een boete kreeg en bij sancties moet er nagekeken worden of ze worden nageleefd, anders moet er een rechtszaak van komen. Dat is dus eindeloos. Zet in op de participatie in het besluitvormingsproces, stimuleer (of verplicht) mensen aanwezig te zijn, deel te nemen aan het denkproces dat daaraan voorafgaat zodat zij goed weten waarom bepaalde beslissingen genomen werden.’

Zijn wij hier als samenleving klaar voor?

‘Een aantal zaken stemmen me hoopvol: er zijn veel initiatieven met een intergenerationeel draagvlak. Zo geraak je uit de sfeer van de jonge honden die revolutie bepleiten in de stad versus de conservatievere oude generaties. In Nederland zie je de grootste vernieuwingen trouwens op het platteland. Het voordeel van een intergenerationeel draagvlak is de overdracht van de verantwoordelijkheden en onderliggende ideeën, wat de continuïteit waarborgt. Je hebt dan ook een betere roulatie van verantwoordelijkheden. Dat zie je meer en meer.’

‘Ook positief is dat het in diverse sectoren gebeurt. Aan energie valt nog iets te verdienen, maar de zorg is toch een heel ander verhaal. Je moet zorg krijgen in plaats van lang op de wachtlijst te staan. En toch zie je in zowel energie als zorg heel gelijkaardige veranderingen ontstaan in de wijze waarop deze aangeboden worden.’

Waarom zie je de meeste vernieuwing op het Nederlandse platteland?

‘Door de bevolkingskrimp en vergrijzing op het platteland vindt er een institutionele revolutie plaats. In sommige dorpen is er geen goed en betaalbaar zorgaanbod meer voor ouderen. Het gevolg is dat mensen drie dorpen verder moeten en uit hun lokale netwerk worden gerukt, waardoor ook de mantelzorg afneemt terwijl dat net interessant was toen de oudere nog dichtbij woonde. In Nederland neemt het aantal initiatieven in de zorg op het platteland heel snel toe. Het schoolvoorbeeld is Hoogeloon waar een zorgcoöperatie samen twee villa’s heeft gebouwd, eentje voor mensen met zware dementie en eentje voor gewone zorgbehoevenden. Al sinds de jaren negentig zijn er zulke ouderencoöperaties, als antwoord op de toenemende privatisering: in the middle of nowhere zet je geen serviceflats.’

En eigenlijk praten we dan toch over gewone vrijwilligers die zich inzetten voor hun dorpsgenoten?

‘Burgers hebben veel capaciteit om mee te beslissen, over hun eigen leven maar ook over dat van anderen. Dat vertaal je door vrijwilligerswerk maar ook door mensen met veel expertise en ervaring uit het bedrijfsleven in te zetten in het bestuur van een organisatie. Veel zorgcoöperaties worden door vrijwilligers aangestuurd. Vrijwilligers zijn dikwijls enorm geschoold en ervaren, maar dit betekent niet dat zij voor alle zorg moeten instaan. Professionals blijven nodig, maar meer diversiteit in betrokkenen evengoed.’ ■

Marlies van Bouwel is hoofdredacteur van Lokaal